УДК 343.2/.7(477)

А. П. Бабій, здобувач

Одеський національний університет ім. І. І. Мечникова,
кафедра кримінального права, кримінального процесу і криміналістики,
Французький бульвар, 24/26, Одеса, 65058, Україна

ДІЯННЯ, ПОВ'ЯЗАНЕ З РИЗИКОМ, У КРИМІНАЛЬНОМУ ПРАВІ УКРАЇНИ

У статті розглядається проблема діяння, пов'язаного з ризиком, як обставини, що виключає злочинність діяння; подано характеристику цієї обставини за допомогою понять *ризик*, *виправданий ризик*, *умови* (ситуації) ризику. Звернено увагу на необхідність точнішого визначення понять та термінів при формулюванні і тлумаченні відповідної статті КК України.

Ключові слова: ризик, виправданий ризик, умови та ознаки виправданого ризику; діяння, пов'язане з ризиком; обставини, що виключають злочинність діяння.

Однією зі сфер, де виникають колізії інтересів людини, суспільства і держави, є сфера розмежування правомірної і злочинної поведінки. Громадяни, а також уповноважені державою особи нерідко вимушені здійснювати вчинки, пов'язані з правомірним завданням шкоди цінностям, які охороняються кримінальним законом (наприклад, нанесення шкоди тому, хто посягає, при необхідній обороні, знищення чужого майна в стані крайньої необхідності, лікарське втручання з дозволу хворого, застосування зброї працівником міліції і т. д.). Оскільки такі вчинки за зовнішніми своїми ознаками збігаються з ознаками злочинних посягань, висновок про їх правомірність — прерогатива держави в особі спеціально на те уповноважених органів і посадових осіб на підставі закону і відповідно з встановленою ним процедурою. Констатація того факту, що завдана шкода відповідає вимогам закону, є підставою для визнання вчиненого діяння не тільки не суспільно небезпечним і не кримінально протиправним, а, навпаки, правомірним і, як правило, суспільно корисним. Тому в науці кримінального права такі вчинки іменуються обставинами, що виключають суспільну небезпеку і протиправність, тобто злочинність діяння [1, 5-6]. За обґрунтованою і правильною думкою Ю. В. Бауліна *обставини, що виключають злочинність діяння — це передбачені Кримінальним кодексом, а також іншими законодавчими актами, зовнішньо схожих зі злочинами суспільно-корисних (соціально прийнятних) і правомірних вчинків, які здійснені за наявності певних підстав і виключають злочинність діяння, а тим самим і кримінальну відповідальність особи за заподіяну шкоду* [2, 249].

Однією з передбачених раніше іншими законодавчими актами, а на сьогодні вперше законодавчо закріплених в новому Кримінальному Кодексі України 2001 року таких обставин є *діяння, пов'язане з ризиком*, поняття якого сформульоване в ст. 42 КК України, а саме:

1. Не є злочином діяння (дія або бездіяльність), яке заподіяло шкоду правоохоронюваним інтересам, якщо це діяння було вчинене в умовах виправданого ризику для досягнення значної суспільно корисної мети.

2. Ризик визнається виправданим, якщо мету, що була поставлена, не можна було досягти в даній обстановці дією/бездіяльністю, не поєднаною з ризиком, і особа, яка допустила ризик, об'рунтовано розраховувала, що

вжиті нею заходи є достатніми для відвернення шкоди правоохоронюваним інтересам.

3. Ризик не визнається виправданим, якщо він завідомо створював загрозу для життя інших людей або загрозу екологічної катастрофи чи інших надзвичайних подій [3, 29-30].

Наявність вказаної норми закону викликає, на наш погляд, необхідність її тлумачення, зокрема, для подальшого теоретичного вивчення поняття *діяння, пов'язаного з ризиком*, у кримінальному праві України та для практиків-юристів. Тлумачення законодавчого поняття діяння, пов'язаного з ризиком, містяться в перших коментарях діючого Кримінального Кодексу України [4, 115-117; 5, 126-128 т. ін.]. Уже є і перші стислі теоретичні спроби проаналізувати поняття *діяння, пов'язаного з ризиком*, на підставі діючого кримінального законодавства [2, 275-279; 6, 180-182; 7, 260-261 т. ін.].

Зокрема, А. М. Ришелюк появу цієї статті у КК обумовлює необхідністю надати статусу правомірних діянням, здійснюваним для отримання суспільної користі, але пов'язаним з *ризиком* заподіяння шкоди у разі їх вчинення. На його думку, *ризик* передбачає можливість виникнення шкоди внаслідок вчинення певних дій (бездіяльності) для досягнення позитивного результату. Ризикованими можна вважати діяння, внаслідок яких шкода лише може, але не обов'язково повинна виникнути. З огляду на це, поведінка, що явно веде до заподіяння шкоди, не може бути виправдана посиланнями на користь, яку суспільство отримало б від такої поведінки. Вказується, що дії/бездіяльність, пов'язані з *ризиком*, найчастіше можуть бути вчинені у виробничій, медичній, науковій діяльності, під час експлуатації чи випробування технічних пристроїв. Проте не виключається можливість ризикованої поведінки і в інших ситуаціях. Потреба у ризикованих діяннях/бездіяльності може виникнути як при виконанні особою своїх професійних чи службових обов'язків, так і за інших обставин. Підстави для вчинення ризикованих діянь можуть з'явитися у ситуаціях, коли наявних знань та досвіду недостатньо для повного усунення небезпеки і *ризику*, або ж коли виключити *ризик* взагалі неможливо з об'єктивних причин. Вчинення ризикованих дій в екстремальних ситуаціях задля відвернення чи усунення небезпеки має оцінюватись за правилами ст. 39 (Крайня необхідність) [5, 126-127].

Ю. В. Александров відмічає, що ст. 42 КК регулює питання про кримінальну відповідальність за *діяння, пов'язані з ризиком*, які потягли наслідки, характерні для конкретних злочинів, і підкреслює, що вказана стаття сприяє прогресу у розвитку суспільства, звільняючи при визначених умовах експериментаторів усіх категорій від страху перед кримінальною відповідальністю за завдану шкоду, визнаючи таку ситуацію вибачною, тобто *обставиною, яка виключає злочинність діяння*. Закон відповідними вимогами встановлює *межі вчинення діянь, пов'язаних з ризиком*, порушення яких тягне кримінальну відповідальність у відповідності з нормами КК. За його (Ю. В. Александрова) критерієм виділяються такі види ризику: 1) науковий ризик (наукові експерименти); 2) виробничо-господарський ризик (упровадження нових технологій, виробництв, конструкцій, виробів); 3) комерційний ризик (заходи по досягненню максимального економічного ефекту в банківській, біржовій, інвестиційній, торговій та інших видах підприємницької діяльності) [7, 260]. Але при цьому не акцентується увага на наявності *інших конкретних або можливих видів ризику*.

Найбільш чітко окреслив вказане питання Ю. В. Баулін, який вважає, що проблема *ризику* у кримінальному праві виникає лише у разі, якщо ризиковане діяння, пов'язане з небезпекою правоохоронюваним інтересам або із заподіянням їм шкоди. Обставиною, що виключає в такому випадку кримінальну відповідальність за заподіяну шкоду, визнається *виправданий ризик*. Визначається, що відповідно до ст. 42 КК *виправданий ризик, як обставина, що виключає злочинність*

діяння, — це вчинення діяння (дії або бездіяльності), пов'язаного із заподіянням шкоди правоохоронюваним інтересам особи, суспільства або держави для досягнення значної суспільно корисної мети, якщо ця мета у даній обстановці не могла бути досягнута не ризикованою дією (бездіяльністю) і вжиті особою запобіжні заходи давали достатні підстави розраховувати на відвернення шкоди правоохоронюваним інтересам [2, 275-276].

При аналізі вказаних точок зору на проблему *діяння, пов'язаного з ризиком*, та відповідного законодавчого формулювання (у викладеній вище ст. 42 КК України), більш аргументованою виступає, на наш погляд, позиція, коли не виключається можливість ризикованої поведінки особи в будь-якій сфері життя без обмеження *ризику* лише науковою, виробничо-господарською, комерційною сферами. Адже в самому змісті статті Кодексу *відсутнє обмеження поняття ризику* за ознакою сфер його проявлення!

Продовжуючи аналіз розкриття поняття *діяння, пов'язаного з ризиком*, *як обставини, що виключає злочинність діяння*, легко можна помітити *два основні підходи* юристів до розв'язання цієї проблеми за допомогою законодавчо зафіксованого в ст. 42 КК України поняття *виправданого ризику*.

Перший підхід (Ю. В. Александров, А. М. Ришелюк т. ін.) характеризується наявністю критерію у вигляді лише *умов виправданого ризику*, які визначені законодавцем у самому змісті ст. 42 КК України. Ризиковані діяння визнаються виправданими (правомірними) і не тягнуть за собою кримінальної відповідальності за сукупності таких *умов*:

1) *ризиковане діяння вчинюється для досягнення значної суспільно корисної мети.* Така мета може набувати вигляду майнових здобутків для суспільства, держави чи багатьох громадян, нової наукової, технічної, гуманітарної інформації, корисної для суспільства; збереження або покращення життя чи здоров'я людей тощо. Користь для суспільства у разі успіху ризикованих дій (бездіяльності) має бути значною, тобто істотною за обсягом та характером;

2) *неможливо досягти зазначеної мети у даній обстановці без вчинення ризикованого діяння*. У разі можливості досягнення мети за допомогою не ризикованої поведінки ризик не може вважатися виправданим;

3) *особа вжила заходів, які дають підстави обґрунтовано розраховувати на відвернення шкоди право охоронюваним інтересам*. Під такими заходами слід розуміти, зокрема, належні заходи безпеки під час наукових, технологічних експериментів, випробувань тощо. Вжиття заходів безпеки є обов'язковим, якщо є можливість до них вдатися. Невжиття вказаних заходів робить ризиковане діяння невиправданим, тому особа, яка його вчинила, підлягає відповідальності у разі настання шкоди внаслідок такого діяння. Відмічається, що виключає відповідальність також ситуація, коли шкідливі наслідки, які наступили, і механізм їх завдання не могли бути усвідомлені, а отже, і передбачені.

Особа несе кримінальну відповідальність на загальних підставах, якщо ризик завідомо створював загрозу: а) *для життя інших людей* (але не самого експериментатора); б) *екологічної катастрофи*; в) *інших надзвичайних подій*. Дуже важливий термін "завідомо", вжитий у ч. 3 ст. 42, означає, що особа, яка вчинила ризиковане діяння, *заздалегідь* знала про можливість настання передбачуваних ч. 3 ст. 42 негативних наслідків.

Загроза для життя інших людей означає загрозу спричинення смерті хоча б однієї іншої людини. Якщо життя чи здоров'я людини піддається ризику з метою врятування життя інших людей (донорство, участь у медичному експерименті тощо), то однією із вимог, дотримання яких гарантує правомірність ризику, є згода особи, яка піддається ризику. Згода вважатиметься чинною лише у разі попереднього інформування цієї особи про всі можливі негативні наслідки для її життя та здоров'я.

Під екологічною катастрофою розуміються стійкі або необоротні негативні зміни у навколишньому середовищі, внаслідок яких стає неможливим або надзвичайно небезпечним проживання населення і ведення господарської діяльності на певній території, а під іншими надзвичайними подіями — аварія, масове отруєння людей, епідемія, епізоотія, виснаження або знищення окремих природних комплексів чи ресурсів та інші події, що створюють загрозу для здоров'я великої кількості людей, загрозу зруйнування значної кількості майна, спричинення великої майнової шкоди тощо [5, 127-128 і т. ін.].

Ю. В. Баулін розробив інший підхід, який, на нашу думку, в цілому є більш змістовним і цікавим тому, що визначення поняття *діяння, пов'язаного з ризиком (виправданий ризик)*, здійснюється не лише за допомогою критерію умов, передбачених ст. 42 КК України. На його думку, *виправданий ризик* має свої *підстави*, запроваджуються нові поняття *ознак виправданого ризику* та *ексцесу ризикованого діяння*.

Підставами виправданого ризику Ю. В Баулін вважає:

1) наявність об'єктивної ситуації, що свідчить про необхідність *досягнення значної суспільно корисної мети* (загроза життю хворого при лікарському ризику, небезпека захоплення території супротивником при військовому ризику, необхідність одержання нових знань при дослідницькому ризику або недопущення великих збитків чи необхідність в одержанні значної вигоди при господарському ризику тощо);

2) *неможливість досягнення цієї мети не ризикованим діянням* (якщо буде встановлено, що особа, яка вчинила дане діяння, мала реальну можливість (і вона це усвідомлювала) досягти поставленої мети не ризикованими діями, але вона цією можливістю не скористалася і заподіяла шкоду правоохоронюваним інтересам, вона підлягає відповідальності за цю шкоду на загальних підставах);

3) *прийняття особою запобіжних заходів для відвернення шкоди правоохоронюваним інтересам* (ці заходи повинні бути достатніми (з погляду суб'єкта) для відвернення шкоди правоохоронюваним інтересам і повинні дозволяти особі обґрунтовано, а не легковажно (самовпевнено) розраховувати на відвернення шкоди; якщо ж для особи очевидно, що, незважаючи на вжиті запобіжні заходи, ризиковані дії неминуче призведуть до заподіяння шкоди, виправданість ризику виключається).

Виходячи з цього, *ознаками діяння, пов'язаного з ризиком*, визнаються:

1) *його мета*, незалежно від того чи вдалося цієї мети досягти (при виправданому ризику мета повинна бути суспільно корисною і настільки високо значимою, щоб бути співрозмірною зі шкодою, що заподіюється об'єкту кримінально-правової охорони — запобігання техногенній аварії, одержання нових знань, порятунок хворого тощо);

2) *об'єкт заподіяння шкоди* (правоохоронювані інтереси особи — наприклад, її життя, здоров'я або власність; суспільні інтереси — наприклад, громадська безпека, громадський порядок, безпека руху транспорту; або інтереси держави — наприклад, недоторканість державних кордонів, збереження державної таємниці, авторитет влади, порядок управління);

3) *характер діяння* (виправданий ризик з зовнішньої сторони збігається з фактичними ознаками якогось злочину, передбаченого КК — наприклад, вбивства, нанесення тілесних ушкоджень, залишення в небезпеці, знищення або пошкодження майна, видача державної таємниці, порушення правил пожежної безпеки тощо. Ризиковане діяння може виражатися в активній(дія) і пасивній (бездіяльність) поведінці і повинне заподіювати правоохоронюваним інтересам шкоду, яка може бути двох видів: поставлення об'єкта кримінально-правової охорони в небезпеку заподіяння шкоди або фактичне заподіяння йому шкоди);

4) *своєчасність ризикованого діяння* (воно повинне бути вчинене лише про-

тягом часу існування його *підстави — умов виправданого ризику*. Якщо ця підстава ще не виникла або, навпаки, уже минула, то вчинення ризикованого діяння, що спричинило заподіяння шкоди правоохоронюваним інтересам, може тягти відповідальність на загальних підставах);

5) *межі заподіяння шкоди* (в ст. 42 КК прямо не визначені, але висновок про такі межі можна зробити на основі ч. 3 ст. 42, де вказується, що ризик не визнається виправданим, якщо він завідомо створював загрозу для життя інших людей або загрозу екологічної катастрофи чи інших надзвичайних подій. Звідси випливає, що поставлення в небезпеку інших цінностей або фактичне заподіяння їм шкоди повинно визнаватися правомірним, якщо така шкода відповідала вимогам, закріпленим у ч. 1 ст. 42 — наприклад, заподіяння шкоди здоров'ю декількох осіб при дослідницькому ризику з метою одержання високоефективних ліків для лікування небезпечної хвороби або заподіяння значного матеріального збитку акціонерам підприємства в умовах виправданого господарського ризику з метою одержання великого прибутку тощо).

Задля розкриття змісту ризикованого діяння застосовується поняття перевищення меж заподіяння шкоди (*ексцес ризикованого діяння*), яке можливе лише за наявності підстав для вчинення ризикованого діяння, тобто *в умовах (у стані) виправданого ризику. Ексцес ризикованого діяння — це заподіяння правоохоронюваним інтересам шкоди, явно не відповідної значимості тієї суспільно корисної мети до досягнення якої прагнула особа, що ризикувала*. У будь-якому разі таким ексцесом визнається завідоме створення загрози для життя інших людей або загрози екологічної катастрофи або інших надзвичайних подій (ч. 3 ст. 42 КК). Таким чином, закон допускає ситуації, коли особа своїми діями може явно створювати загрозу і для свого життя, але не допускає, щоб така погроза була створена для життя інших людей. При цьому, як життя, так і здоров'я інших людей можуть бути об'єктом ризикованих дій лише за згодою цих осіб. Це випливає з ч. 3 ст. 28 Конституції України, відповідно до якої жодна людина без її вільної згоди не може бути піддана медичним, науковим чи іншим дослідам. Загрозою екологічної катастрофи визнається загроза стійких і незворотних негативних змін в довкіллі, спроможних призвести до неможливості проживання населення і ведення господарської діяльності на певній території, загроза надзвичайної події — це загроза аварії, катастрофи, поширення епідемії, епізоотії, епіфітотії, великої пожежі, засобів ураження тощо, що можуть призвести до людських або матеріальних втрат.

Ексцес ризикованого діяння підлягає кваліфікації за статтями КК, які передбачають відповідальність за умисне або необережне заподіяння шкоди різноманітним об'єктам кримінально-правової охорони [2, 276-279].

Вищевикладені два погляди на явище *діяння, пов'язаного з ризиком,* в цілому на сьогодні не викликають сумнівів в частині, в якій вони тотожні положенням статті 42 КК України (Діяння, пов'язане з ризиком), а деякі незначні розбіжності в розкритті понять *життя інших людей, екологічної катастрофи і інших надзвичайних подій* є несуттєвими і в разі необхідності можуть бути подолані. Разом з тим, необхідно відмітити, що Ю. В. Баулін поняття *підстав діяння, пов'язаного з ризиком*, використовує як тотожне поняттю *умов діяння, пов'язаного з ризиком*, що суперечить тлумаченню лінгвістами слів *підстава і умова*, як різних за змістом [8, 782, 1295].

Не можна не звернути увагу і на зміст статті КК України, де йдеться про поняття *ризику і виправданого ризику*. Так, поняття *виправданого ризику* логічно розкривається через поняття самого *ризику* (про що свідчить зміст ч. 2 ст. 42 КК): "Ризик визнається виправданим, якщо мету, що була поставлена, не можна було досягти в даній обстановці дією (бездіяльністю) не поєднаною з ризиком, і особа, яка допустила ризик, обґрунтовано розраховувала, що вжиті нею заходи є достатніми для відвернення шкоди правоохоронюваним інтересам". Поняття *ризику* в словосполученнях

діяння, пов'язане з ризиком; дія (бездіяльність) не поєднана з ризиком; особа, яка допустила ризик у статті не сформульоване, внаслідок чого і словосполучення *виправданий ризик* — нечітко сформульоване, що має істотне значення не лише для тлумачення і для практичного застосування вказаної статті, але й для використання та розмежування між собою інших статей розділу VIII Загальної частини КК України "Обставини, що виключають злочинність діяння".

Таким чином, аналіз змісту статті 42 КК України свідчить про відсутність кримінально-правового законодавчого визначення змісту поняття *ризику*, а в самій статті використовуються поняття *в умовах виправданого ризику* і *виправданий ризик*, які є похідними від понять *ризик* і *ситуація (умови) ризику*.

Разом з тим, поняття *умови ризику* і поняття *ризику* не можуть розглядатися як тотожні тому, що поняття *умови ризику (ситуація ризику)* ширше за обсягом ніж поняття *ризик*, і вони безпосередньо пов'язані між собою. *Ризикована ситуація* — різновид невизначеної, коли настання подій імовірне і може бути визначене. Намагаючись "зняти" ризиковану ситуацію, суб'єкт робить вибір і намагається реалізувати його. Цей процес знаходить своє вираження в понятті "*ризик*". Останній існує як на стадії вибору рішення (плану дій), так і на стадії його реалізації. І в обох випадках *ризик* виступає моделлю зняття суб'єктом невизначеності, способом практичного розв'язання протиріччя при неясному (альтернативному) розвитку протилежних тенденцій у конкретних обставинах. Сказане дозволяє погодитися з відомим у літературі визначенням про *ризик* як діяльність, пов'язану з подоланням невизначеності у ситуації неминучого вибору, у процесі якої є можливість кількісно і якісно оцінити вірогідність досягнення допустимого результату, невдачі й відхилення від мети [9, 18-20]. При цьому, як вказував ще в 1989 році Альгін А. П. (якому належить цікава монографія з аналізом цього поняття), навіть побіжний аналіз юридичної літератури про *ризик* дозволяє зробити наступні висновки. По-перше, *ризик* юристами розглядається як категорія або об'єктивна, або суб'єктивна. По-друге, сутність правового аспекту *ризику* полягає в тому, що він може виступати предметом правового регулювання між людьми, організаціями і установами. По-третє, *ризик* може виступати актом поведінки суб'єкта правових відносин, вираженим в дії або бездіяльності. І нарешті, основним елементом *ризику* з точки зору багатьох представників правової науки, є можливість наставання небажаних наслідків для суб'єкта, який вступає в правові відносини, внаслідок дії непередбачених, випадкових факторів або несприятливих обставин [9, 83]. Звертає на себе увагу і фактичне ігнорування вченими-юристами при тлумаченні вказаного поняття тієї обставини, що в українській мові під *ризиком* мається на увазі усвідомлена можливість небезпеки; сміливий, ініціативний вчинок; дія із сподіванням щастя, успіху, позитивного результату (йти на ризик — ризикувати, наражаючись на можливу небезпеку і сподіваючись успіху; на свій власний ризик — на свою відповідальність), так і можливість збитків або неуспіху в якійсь справі (банківський ризик, інвестиційний ризик, податковий ризик, економічний ризик) [8, 1030].

Наведені приклади багатоваріантності поняття *ризику (діяння, пов'язаного з ризиком)* свідчать про необхідність подальшого аналізу поняття *ризик* у кримінально-правовому терміні *діяння, пов'язане з ризиком*, і його законодавчого точного визначення, закріплення, а також підтверджують висновок, що найбільш складні проблеми застосування КК України 2001 року пов'язані з правильним тлумаченням його нових норм і що визначення термінів у законі має відповідати тому змісту, який у нього вкладають літературознавці, вчені та юристи [10, 75].

Література

1. Баулин Ю. В. Обстоятельства, исключающие преступность деяния. — Х.: Основа, 1991. — 360с.

2. Кримінальне право України: Загальна частина: Підручник для студентів юрид.

спец. вищ. закладів освіти / М. І. Бажанов, Ю. В. Баулін,В. І. Борисов та ін.; За ред. профес. М. І. Бажанова, В. В. Сташиса, В. Я. Тація. — Київ-Харків: Юрінком Інтер — Право,2001. — 416с.

3. Кримінальний кодекс України: Офіц. видання. — К.: Видавничий дім "Ін Юре", 2001. — 400с.

4. Уголовный кодекс Украины. Комментарий: Под ред. Ю. А. Кармазина и Е. Л. Стрельцова. — Харьков, ООО"Одиссей", 2001. — 960с.

5. Науково-практичний коментар Кримінального кодексу України від 5 квітня 2001 року / За ред. М. І. Мельника, М. І. Хавронюка. — К.: Каннон, А. С. К.,2001. — 1104с.

6. Уголовное право Украины. Общая и Особенная части: Учебник / Под ред. доктора юрид. наук, профес. Е. Л. Стрельцова. — Х.: ООО "Одиссей", 2002. — 672с.

7. Александров Ю. В., Антипов В. И., Володько Н. В. и др. Уголовное право Украины: Общая часть. Учебник / Отв. Ред. Кондратьев Я. Ю. / Под ред. Клименко В. А., Мельника Н. И. — К.: Атика, 2002. — 448с.

8. Великий тлумачний словник сучасної української мови /Уклад. і голов. ред. В. Т. Бусел. — К.; Ірпінь: ВТФ "Перун", 2001. — 1440с.

9. Альгин А. П. Риск и его роль в общественной жизни. — М.: Мысль,1989. — 187с.

10. Андрушко П. П. Деякі проблеми застосування Кримінального кодексу України 2001 р. // Часопис Київського університету права. — 2001. — № 1. — С. 73-80.

А. П. Бабий

Одесский национальний университет им. И. И. Мечникова,
кафедра уголовного права, уголовного процесса и криминалистики,
Французский бульвар, 24/26, Одесса, 65058, Украина

ДЕЯНИЕ, СВЯЗАННОЕ С РИСКОМ, В УГОЛОВНОМ ПРАВЕ УКРАИНЫ

РЕЗЮМЕ

В статье с учетом мнения ученых анализируется новое уголовно-правовое понятие деяния, связанного с риском, как обстоятельства, исключающего преступность деяния; и подчеркивается необходимость исследования *проблемы риска* в уголовном праве с целью определения этого термина в законе. Делается вывод о необходимости уточнения и унификации терминов, связанных с понятием риска в уголовном праве.

Ключевые слова: риск, оправданный риск, условия и признаки оправданного риска; деяние, связанное с риском; обстоятельства, исключающие преступность деяния.